

En storby bag pigtråd

I årene umiddelbart efter Anden Verdenskrig hævdede den lille stationsby Oksbøl sig blandt Danmarks største byer. Faktisk var Oksbøl i 1946

landets sjette største by – en dansk storby, men bag pigtråd. Forklaringen er naturligvis den store tyske flygtningelejr, der var blevet indrettet i det, der først havde været en dansk kaser-

ne, men som i 1940 var blevet overtaget af tyskerne og udvidet betydeligt. Efter Stalingrad i 1943 var krigslykken ikke længere med tyskerne, og januar 1945 var det kommet så vidt, at Den Røde Hærs militære offensiver satte store flygtningestrømme i bevægelse fra Det Tredje Riges østlige områder, dvs. det daværende Østpreussen og Pommern. En lille andel af disse endte i Danmark og nogle af dem i Oksbøl. Det kan synes som historiens ironi, at mange af disse civile flygtninge kom til at tilbringe flere år i de barakbyer, som deres egen krigsmaskine havde bygget til uddannelse af soldater.

Besøger man området i dag, som så mange tyskere har gjort og stadig gør, er der ikke mange spor af *storbyen bag pigtråd* tilbage. Flygtningekirkegården, som ligger lidt nord for lejren er det mest håndgribelige, men den er præget af flere istandsættelser, senest i 1970, mens selve lejren, der blev nedtaget og solgt, er helt væk på nær nogle enkelte bygninger. Skoven og naturen har erobret det meste af området. De tyske turister, der søger viden om deres fortid er henvist til den lille

Luftfoto af lazarettet i Oksbøl-lejren. Bygningen på billedet blev opført af besættelsesmagten i 1941 og fungerede som hospital i flygtningelejren. Man kan læse mere om lejrens lazaretter og finde deres placering på de gamle kort på www.oksbol1945-49.dk. I dag bruges bygningen til vandrerhjem og er en af de få bevarede bygninger fra flygtningelejren. Foto: Blåvandshuks Lokalhistoriske Arkiv.

flygtningeudstilling på Blåvandshuk Egnsmuseum, der stadig er oplysende, men af ældre dato. Hvis dette besøg ikke stiller nysgerrigheden er man henvist til litteraturen om flygtningelejren og de tyske flygtninge i Danmark 1945-49.

Satsningsområde

En dag blev jeg ringet op fra tysk tv, der havde fået kontakt med en tidligere tysk flygtning og gerne ville lave et indslag om hans dramatiske historie. Det viste sig, at manden som lille dreng

var kommet til Oksbøl-lejren sammen med sin mor i 1945. Den nu granvoksne mands erindringer fra lejrlevet var i virkeligheden ganske få, men ved morens død blev han mindet om, at han havde tilbragt nogle af sine tidligste barneår i Danmark. Fortiden havde så sige indhentet ham – og nu ville han gerne vide besked.

Historien er helt klassisk og et udtryk for, hvor vigtig historien om de tyske flygtninge er, fordi denne historie stadig rummer en nøgle til et utal

af skæbner og deres efterladte, der nu lever i Tyskland, og som også i de følgende mange år vil have behov for at finde ud af, hvorfor dele af familien var indespærret i Danmark. Eller hvorfor var det nu, at bedstefar var født i Danmark? osv.

På Museet for Varde By og Omegn er flygtningelejren og flygtningenes historie et satsningsområde – fordi Oksbøl var den allerstørste enkeltlejr og som sådan unik, og dette forhold rummer en naturlig forpligtelse for museet til at udbrede kendskabet til denne del af vores og vores sydlige nabos historie. De tyske flygtninge udgør desuden et af de afsluttende kapitler i besættelsestidens historie, og så er det selvfølgelig også en historie, der satte sig lokale spor i Oksbøl og omegn og indbyggere. Som museum har vi, om ikke andet, så en faglig og moralsk forpligtelse over for de tyskere, der besøger Danmark og som på forskellig vis endte i Oksbøl-lejren, og det er rigtigt mange – mere end 100.000 – idet Oksbøl-lejren i kraft af sin kapacitet og mange faciliteter blev en gennemgangslejr, når mindre og ringere lejre blev nedlagt.

Mange af de internerede i Oksbøl-lejren er naturligvis døde for længst, men spørgsmålene bliver som nævnt ved at dukke op blandt efterladte slægtninge, der måske blev født i Oksbøl eller lignende, men som pludselig falder over gamle dokumenter eller genstande, og derpå gerne vil vide besked.

En børnetegning fra Oksbøl-lejren dateret 1948. Tegningen viser en typisk hverdagssituation, og både motiv og farver synes at understrege, at hverdagen også kunne indfinde sig i en flygtningelejr trods afsavn og pigtråd - i hvert fald hvis man var barn. Denne og mange andre børnetegninger fra flygtningelejren kan ses på www.oksbol1945-49.dk. Tilhører: Blåvandshuks Lokalhistoriske Arkiv.

Også inden for den videnskabelige historieforskning påkalder de tyske flygtninge sig interesse som emne, og debatten kan stadig sætte sindene i kog, som man så det for et par år siden. Der er således mange grunde til, at de tyske flygtninge i Danmark påkalder sig museets interesse som genstand for yderligere udforskning.

Kulturarsvsstyrelsen bakker op

Et møde på Fanø, hvor der blev talt om helt andre ting, blev startskuddet for projektet. På færgen hjem faldt snak-

ken på, at der i øvrigt snart var ansøgningsfrist til en af Kulturarsvsstyrelsens formidlingspuljer. Ansøgningsfristen var lige op over, så hvis det skulle nås, måtte der tænkes og arbejdes hurtigt. Det lykkedes lynhurtigt at få lavet ansøgningen, og så var det bare at håbe.

Når det overhovedet kunne lade sig gøre, hang det sammen med, at emnet ikke var nyt for os, og at vi i andre sammenhænge havde ønsket at prøve at arbejde med moderne formidling. Derfor kombinerede vi ønsket om moderne formidling på internet-

tet med de tyske flygtninges histories enorme potentiale. Derved var håbet at gøre historien om de tyske flygtninge tilgængelig for både de, der allerede var interesseret, men samtidig få fat i et nyt publikum, der kunne lære noget om denne tankevækkende og vedkommende historie. Vi søgte pengene i sommeren 2007 og fik dem i løbet af efteråret og ikke bare et mindre tilskud, men det fulde beløb på 240.000 kr.

Nye og gamle samarbejdspartnere

På en råkold januardag tog jeg toget fra Varde til København med kurs mod en lejlighed i nærheden af Halmtorvet. Her skulle jeg møde min kommende samarbejdspartner, Kathrine Krake, der er journalist med speciale i web og tv. Hun er fastboende i Mexico, men var nu hjemme på juleferie og holdt for en kort bemærkning til i en lånt lejlighed i København – og det var trods alt billigere for mig at møde hende dér end i det eksotiske Mexico, selvom det sikkert havde været lunere. Kathrine ville gerne påtage sig opgaven, men det ville altså blive et samarbejde tværs over Atlanten, som kun var muligt ved hjælp af moderne teknik som Skype-telefoni og internet. Dertil kom tidsforskellen på 7 timer, der viste sig at have sine fordele såvel som ulemper. Kathrine ville desuden arbejde med en mexicansk programmør Elda Barbosa, som endda var billigere end en tilsvarende dansk programmør.

Hestestaldsbarakkerne blev taget brug til indkvarteringen af flygtninge. På den ny hjemmeside www.oksbo1945-49.dk kan man bl.a. høre Inge Bach (gift Junginger) fortælle om livet i hestestaldene. Foto: Blåvandshuvs Lokalhistoriske Arkiv.

Derfor blev det www.oksbol1945-49.dk

Det ny domæne fik navnet www.oksbol1945-49.dk da engelsk ikke har det så godt med ø. Vi overvejede naturligvis også andre domænenavne som www.tyskeflygtninge.dk, www.oksboel1945-49.dk eller www.oksbolleiren.dk, men de blev kasseret. Det første fordi det var lige lovligt bredt, det andet fordi, det alligevel ikke løste problemet med "ø", og det tredje fordi det nemt kunne skabe forvirring i forhold til den moderne Oksbøl-lejr og Hærens Kampskole. I virkeligheden betyder domænenavnene ikke længere så meget som tidligere, fordi de fleste i dag vil søge på emnet via Google, og derfor alligevel meget ofte slet ikke vil kende det eksakte domænenavn.

vær og så internettets mulighed for, at brugerne selv kunne bidrage til forbedringer via spørgsmål og ideer. Dette skulle kort sagt være en måde, hvor vi ville forsøge at udnytte nogle af de mange muligheder, som internettet tilbyder i forhold til traditionel formidling. Vi ønsker at møde brugerne på en anden måde og bruge vores viden på en ny måde i forhold til den traditionelle udstilling eller til bogen.

Den store styrke ved hjemmesiden er naturligvis, at den kan bruges af interesserede overalt – af private

Vi diskuterede det første idéoplæg og fordelte opgaverne mellem os. Kathrine skulle bla. stå for sitets struktur og interaktivitet samt producere videointerviews. I den forbindelse kom hun med en masse forbedringer og udvidelser af min oprindelige idé. Jeg selv skulle tage mig af indsamlingen af skriftligt såvel som billedmateriale og sørge for at få det skannet samt skrive artikler, biografier og opbygge et emneleksikon.

Efterfølgende tog jeg kontakt til en af museets gamle samarbejdspartnere nemlig specialist i tyske flygtninge Arne Gammelgaard, der straks indvilligede i at stille sin viden, sit netværk og sit omfattende arkiv til rådighed for projektet.

Ny formidlingsform

Ideen var at lave en krydsning af bogens fakta, dokumentarfilmens nær-

Den kæmpestore soldaterbiograf her på et tidligt billede før "KINO" blev udskiftet med "THEATER OXBØL". Bygningen blev ved lejrens nedlæggelse solgt og genopført som "Islev Bio" ved Rødovre, inden den blev revet ned for sidste gang. På www.oksbol1945-49.dk er det igen muligt at se film i den gamle biograf. Foto: Blåvandshuvs Lokalhistoriske Arkiv.

såvel som af landets skoler og uddannelsesinstitutioner og ikke mindst af brugere i Tyskland. På den måde vil vi forhåbentligt kunne opnå en dialog og rækkevidde, som vi ellers ikke ville have mulighed for.

Netop dialogen med brugerne og brugernes interne dialog vil ligeledes være noget af det nye, idet man som bruger har mulighed for at kommentere oplysninger og billeder mm. Det betyder, at vi vil kunne få rettet fejl og misforståelser, dog sådan at drejer det sig om ændringer i museets oplysninger, så vil der blive forlangt dokumentation før noget bliver ændret. Der er således en klar adskillelse mellem personlige beretninger, og så den viden som museet står inde for. Hjemmesiden vil forhåbentligt kunne tjene som forum for personlige beretninger og oplevelser til glæde for tidligere flygtninge og deres efterkommere, den almindeligt interesserede borger og så museet selv naturligvis.

Sitet er desuden forsynet med undervisningsmateriale til brug for skoleklasser. Ligesom der er hundredevis af indskannede fotos fra flygtningelejrene. I første omgang især fra Oksbøl-lejren.

På længere sigt betyder det, at hjemmesiden om de tyske flygtninge vil blive første etape i en mere omfattende satsning på emnet – således skal den suppleres med både en større og mere moderne udstilling i Oksbøl, og der arbejdes ligeledes på, at museet

fremover også markerer sig med videnskabelige artikler og en bog om emnet.

Nye perspektiver på gamle historier

Et af sitets mest iøjefaldende elementer er de mange videoklip med interviews med tidligere flygtninge fra Oksbøl-lejren. I den forbindelse fik vi en uvurderlig håndsækning fra Arne Gammelgaard, der via sit store netværk, foranledigede, at vi i løbet af en uges tid i sommer fik besøg af fire tidligere tyske flygtninge, der alle havde været interneret i Oksbøl-lejren. Det

betød, at vi kunne koncentrere videoptagelserne til en enkelt uge og derved holde udgifter til kameraleje nede. Kathrine var nu i Danmark for at lave videointerviews, og skiftevis Arne Gammelgaard og jeg oversatte hendes spørgsmål under optagelserne. Klippene redigerede hun dels i Danmark, dels i Mexico. Optagelserne blev lavet *on location*, dvs. ved de få spor, der endnu er tilbage af den tyske flygtningelejr som fx lazarettet, der nu er vandrehjem, den gamle administrationsbygning, der nu er en del

Et klip fra den ny hjemmeside, hvor man kan orientere sig omkring de fleste aspekter ved flygtningelivet og historien omkring dem. Således kan man på www.oksbol1945-49.dk læse om den dramatiske flugt over Østersøen eller om den daglige forplejning.

af Blåvandshuk skole og Præstesøen. Videoklippene tilfører hjemmesiden et liv og et nærvær, som vi ellers ville have haft svært ved at skabe alene med gamle fotografier, og samtidig rummer de også mange spændende og tankevækkende erindringer. Et godt eksempel kunne være denne lille beretning af Ruth Henke fra den 4. maj 1945, da hun og hendes mor var indkvarteret på Holsteinsgades skole i København

Den lille fortælling er en af de små perler, der dukkede op i interviewene,

Ruth Henkes fortælling

Der var en gammel skovfoged i midten af 70'erne med hvidt hår. Han kom til os og sagde: Mine herskaber: "Tyskland er ophørt med at eksistere!" Det var slemt og ikke noget, som vi glædede os over; vi var grædefærdige. I husene på den anden side, kunne vi se danskerne stille lys i vinduerne. For os var det som om, jorden under vores fødder forsvandt. Danskerne var glade og havde lys i vinduerne, og om aftenen var der glædesfyrværkeri i Tivoli – alt sammen pga. den tyske kapitulation. Vi kunne se det fra overetagen, hvor vi boede. Mentalt var vi helt nede i kulkælderen, og jeg havde en følelse af, at jeg ikke længere havde nogen fremtid. "Mine herskaber: Tyskland er ophørt med at eksistere!"

Ruth Henke stillede beredvilligt sine erindringer om flygtningelivet til rådighed, og det kom der en række værdifulde og gode interviews ud af. Her fortæller hun om sin oplevelse af Danmarks befrielse i maj 1945. De tyske interviews er tekstet på dansk og kan ses på www.oksbol1945-49.dk

fordi vi får historien om den danske befrielse fra et andet perspektiv end det sædvanlige, og samtidig begynder man at forstå, hvilken katastrofe det i virkeligheden var for nazirigets undersåtter, at krigen var tabt og det nazistiske vanvid tilendebragt. For Ruth og hendes familie og dermed også millioner af andre almindelige tyskerne forsvandt troen på fremtiden, og alt hvad de i Hitler-tiden var blevet bildt ind faldt til jorden. Tabene af fædre, brødre og fætre osv. på eksempelvis Østfronten var med Nazi-Tysklands undergang totalt meningsløse – og millioner af soldaters liv var gået til spilde. Historien er fuld af både vindere og tabere – vi hører oftest om vinderne.

Sidste udkald

Det er ved at være sidste udkald for at snakke med og interviewe de vidner,

dvs. de tyskere, der endnu har erindringer fra et ophold i en dansk flygtningelejr. De alleryngste er omkring 60 år, mens de, der har klare erindringer fra opholdet er over 70 år. De, der var mødre er i dag typisk over 80 år gamle. Vi interviewede, som allerede nævnt, fire tyskere, der alle havde været interneret i Oksbøl-lejren. Derudover lavede vi også interviews med to danskere – en lokal tømrer og en tidligere politibetjent og vagt i lejren.

Videoklippene er på sitet desuden udbygget med en række mere traditionelle biografier, hvor enkelte flygtningeskæbner trækkes frem i lyset og perspektiveres i forhold til den eksisterende viden. Det vil sige, at man kan læse om en konkret flugtbegivenhed og samtidig få lidt at vide om, hvorvidt de konkrete oplevelser svarer til

et mere generelt billede af fx flugten fra Østpreussen. Dette greb betyder, at vi på sitet forsøger at løse det problem historikerne løber ind, når de fremstiller besættelsen i sin helhed, hvorved de enkelte ofre og skæbner forsvinder mellem netmaskerne.

På sitet har vi ligeledes brugt google-map til at formidle de medvirkendes flugtruter og deres oplevelser undervejs. Dette og andre tiltag, hvor den klassiske bogs viden blandes op med de muligheder som computere og internet tilbyder – alt sammen i for søget på at gøre historien om de tyske flygtninge mere konkret og mere nærværende.

Det er på høje tid

Under hele forløbet har vi været tre involverede, hvilket har betydet, at vi

har måttet gøre alting selv i form af programmering, idéudvikling, oversættelser, interviews, tekster, videoklipning og meget mere. Dertil har vi som nævnt haft meget stor gavn af Arne Gammelgård, der i kraft af sin viden har fungeret som faglig konsulent på de indtil videre mere end 80 siders tekst, der ligger på sitet.

Det er vores håb, at vi med internetportalen om de tyske flygtninge kan medvirke til at udbrede en viden om dette kapitel, dels i Oksbøls historie, og dels som det vigtige kapitel i Danmarkshistorien, som det også er. Næste fase vil blive en oversættelse af sitets indhold til tysk, så vi fremover i højere grad kan komme i dialog med de tyske flygtninge, end tilfældet har været hidtil, i form af beretninger og oplevelser. Det er på høje tid.